

О.В. ЗІНЧЕНКО. ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ (ПРАВОТВОРЧОЇ) ТЕХНІКИ

Рассматриваются вопросы теоретико-правового анализа сущности юридических конструкций как структурного элемента юридической техники, а также проводится анализ значения юридических конструкций в процессе познания правовых явлений. Определяется юридическая конструкция как структурный элемент в правотворческой и правоприменительной сферах.

Ключевые слова: юридическая конструкция, юридическая техника, правотворчество, нормативно-правовой акт.

Розглядаються питання теоретико-правового аналізу сутності юридичних конструкцій як структурного елементу юридичної техніки, а також проводиться аналіз значення юридичних конструкцій в процесі пізнання правових явищ. Визначається юридична конструкція як структурний елемент у правотворчій і правозастосовній сферах.

Ключові слова: юридична конструкція, юридична техніка, правотворчість, нормативно-правовий акт.

The article reveals modern issues of theoretical and legal analysis of the essence of legal constructions as a structural element of legal techniques, and here has been performed analysis of the role of legal constructions in the process of understanding legal notions. Author has characterized the legal construction as a structural element of the law enforcement and law-making spheres.

Key words: legal construction, legal techniques, law-making, legal normative act

Розвиток законодавчої бази в Україні на сьогодні пов'язаний із трансформацією суспільства та ускладненням суспільних відносин. Сучасний стан розвитку суспільних відносин має надзвичайно складний характер, що вимагає належного правового впливу на них, та вимагає вироблення адекватного ефективного механізму реалізації правових приписів. В умовах інтенсивної нормативної діяльності, характерної для Української держави, особливо гостро постає проблема юридично-технічної досконалості нормативно-правових актів. При цьому особливої актуальності та практичної значущості набуває необхідність вироблення ефективних юридико-технічних засобів трансформації вимог правових норм у зміст актів правозастосування з метою якнайповнішого втілення вказівок та рекомендацій правотворця у життєдіяльність суспільства з метою досягнення відповідного соціального результату.

Динаміка розвитку суспільства зумовлює необхідність вироблення нових засобів регулювання суспільних відносин, вдосконалення існуючих джерел права, а також модернізації інститутів (форм) реалізації права. Відповідно, важливим елементом правової системи суспільства виступає юридична практика, оскільки вона одночасно є результатом і правотворчої, і правозастосовної діяльності. У залежності від потреб юридичної практики корегується законодавство, здійснюються спроби щодо вдосконалення правозастосовної діяльності відповідних органів та їх посадових осіб. Практика правозастосування є насамперед механізмом індивідуалізації вимог загального характеру щодо тих або інших обставин чи суб'єктів.

Одним із шляхів удосконалення механізму правореалізації та правозастосування є вироблення єдиних, науково обґрунтованих юридико-технічних правил, прийомів, способів та засобів побудови актів правозастосування. Від рівня якості, юридично-технічної досконалості, як нормативно-правових актів, так і актів правозастосування, залежить ефективність регулювання суспільних відносин. Вважається, що визначальним засобом високої ефективності правового регулювання суспільних відносин є – юридична техніка і, насамперед, техніка вироблення законів держави – законодавча техніка.

Саме юридична техніка є тим інститутом, що надає змогу не лише сформулювати зміст юридичного документа, а й забезпечити адекватне усвідомлення суб'єктами змісту правової вимоги, можливість корегування тих або інших правовідносин у відповідності до вимог правової норми. Враховуючи зазначене, можна зауважити, що інститут юридичної техніки актів правозастосування є засобом формалізації документа з метою адекватного закріплення волі суб'єкта правозастосування та доведення її змісту до свідомості особи, на яку поширюється дія цього акту.

Наукове дослідження юридичної техніки актів правозастосування має забезпечити належний рівень ефективності практики правозастосування та її відповідності, з одного боку, вимогам правових норм, що реалізуються й визначають процес правозастосування, а з іншого – об'єктивним потребам розвитку суспільних відносин.

Сучасна практика правореалізації й правозастосування, а також епізодичний характер наукового вивчення теоретико-методологічних засад правозастосування, актуалізують питання комплексного дослідження інституту юридичної техніки, як явища, яке має свою специфіку не лише в рамках правотворчості, але має стати загальнотеоретичним підґрунтям для вдосконалення практики правозастосування.

Зазначене свідчить про актуальність комплексного підходу до характеристики юридичної техніки як сукупності специфічних засобів, правил та прийомів найбільш оптимального правового регулювання суспільних відносин, системи засобів, правил і прийомів підготовки компетентними органами юридичних актів.

Різноманітним аспектам юридичної техніки присвятили свої роботи такі відомі правознавці як Н.Д. Абдуллаєв, С.С. Алексєєв, С.О. Боголюбов, Л.М. Бойко, І.Л. Брауде, М.О. Голодний, Ж.О. Дзейко, Б.В. Дрейшев, В.П. Казимирчук, Д.А. Керімов, Д.А. Ковачев, Г.В. Коміанський, В.В. Максимов, А. Нашиц, А.С. Піголкін, С.В. Плавич, С.В. Полєніна, Ю.Д. Рудкін, В.М. Сиріх, Ю.О. Тихомиров, Р.О. Халфіна, Ю.С. Шемшученко. Однак варто відмітити, що більшість робіт названих науковців досліджують інститут юридичної техніки як загальне явище, не виокремлюючи особливостей окремих різновидів юридичної техніки, в тому числі і юридичної техніки актів правозастосування.

Юридична техніка, поділяючись на законодавчу (нормотворчу) та правозастосовну, структурно включає ті засоби, які відіграють важливу роль в правовому регулюванні суспільних відносин. Юридична техніка в правотворчості охоплює нормативні акти (техніко-юридичні прийоми і правила при виробленні законів і підзаконних актів), а в правозастосовній діяльності – індивідуальні акти (техніко-юридичні прийоми і правила при виробленні судових актів, договорів тощо). С.С. Алексєєв зазначає, що юридична техніка стосується «юридичних реалій» – нормативних документів, а також документів індивідуального значення. Вчений

відмічає, що головне в цих документах, звичайно, їх зміст, тобто відповідність юридичних норм вимогам життя, економічному та моральному стану суспільства, його готовності до тих чи інших нововведень¹.

Найзагальнішими прийомами юридичної техніки є юридична термінологія, юридичні конструкції, форма нормативного акта, правила викладу його змісту.

Звернемо увагу на юридичні конструкції як складову юридичної техніки. Слід зазначити, що висвітлення природи юридичних конструкцій має неабияке наукове та практичне значення, оскільки вони є одним із найскладніших засобів правотворчої техніки. У правотворчій техніці їх застосовують для забезпечення дослідження й аналізу правових явищ. Це пояснюється тим, що в останні роки українське законодавство ґрунтовно оновилося, у ньому з'явилися нові норми і навіть галузі права. Правотворчість сьогодні здійснюється на інших засадах та принципах, застосовуються нові юридичні терміни та конструкції, суттєво змінилися особливості порядку правового регулювання, у законодавчій практиці ширше використовується зарубіжний досвід. У цих умовах юридичні конструкції повинні відігравати роль важливого інструменту пізнання, реалізації й удосконалення права.

Юридична конструкція є найбільш складним в теоретико-правовому аспекті засобом правотворчої техніки, який стоїть на одному рівні з такими феноменами, як правові ідеї, концепції, правові принципи, аналогія права і закону, правові аксіоми.

Основний прийом юридичної конструкції полягає в тому, що суспільні відносини між людьми виконують роль об'єкта, розглядаються як самостійні величини, що виникають, змінюються в процесі свого існування, і врешті-решт припиняються. В структурі цих відносин розрізняють також суб'єктів і зміст відносин, який передбачає суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Застосування юридичних конструкцій сприяє лаконічності викладу правових норм.

Наразі, особливо актуальним стає питання техніко-юридичної досконалості законодавчих актів, забезпечення їх системності в умовах постійного зростання їх кількості та розширення сфери правового регулювання. Показником якості нормативно-правових актів і, відповідно, ефективності правового регулювання суспільних відносин є високий рівень їх юридичної техніки і, в першу чергу, законодавчої техніки.

Враховуючи можливість реалізації правових норм не лише через правовідносини, за визнанням Ж.О. Дзейко, «а й поза конкретними правовідносинами, можна дійти такого висновку щодо змісту юридичних конструкцій як засобів законодавчої техніки: юридичні конструкції можуть не лише закріплюватися законодавцем у нормах права (безпосередньо в законах чи втілюватися в їхньому змісті), а й формуватись із загальних принципів права»². Загальні принципи права – «відправні начала права, які можуть фіксуватися, а можуть і не фіксуватися в текстах нормативно-правових актів»³. Для закріплення правил поведінки в законах, законодавець, крім юридичних конструкцій, використовує багато інших засобів законодавчої техніки, які перебувають у взаємозв'язку між собою, а саме: юридичні терміни, мовні засоби, цифрові вирази, правила викладу норм права в статтях законів і т. ін.

У процесі аналізу правової дійсності формуються правові поняття, категорії, конструкції, які стають засобом подальшого пізнання правових явищ. Визначення підходів до вивчення цих явищ належить до прерогативи методологічної функції юридичної науки. Саме завдяки методології можливий успішний науковий

пошук, результат якого знаходить підтвердження в повсякденній практичній діяльності людини. Оскільки юридична конструкція виступає в якості одного з базових засобів юридичної техніки, тому методологічно виправданим вбачається розглянути юридичні конструкції через визначення поняття юридичної техніки.

Ретельна увага до юридичної техніки обумовлена тим, що саме юридичні конструкції є тим засобом, який об'єктивно відображає певний рівень правового регулювання. Юридичні конструкції властиві за своєю природою далеко не всім складовим правової регламентації. Саме через законодавство юридичні конструкції знаходять свій словесний вираз. Тому в аналізі юридичної техніки важливе місце належить законодавчій техніці.

Поняття «законодавча техніка» є категорією багатогранною, якій належить важливе місце в юридичній науці.

Зокрема, Д.А. Керімов відмічає, що успішна діяльність щодо створення законів та інших нормативно-правових актів залежить, насамперед, від правової культури законодавця, його по-справжньому творчого підходу до своєї місії, від його ступеню оволодіння юридичною наукою та прийомами законодавчої техніки⁴.

Ю.О. Тихомиров визначає законодавчу техніку як «систему правил і прийомів підготовки найбільш досконалих і доцільних за формою і структурою проектів нормативних актів»⁵.

О.Ф. Черданцев зазначає, що законодавча (нормотворча) техніка - це сукупність правил, прийомів, засобів і способів підготовки, складання та оформлення нормативних актів⁶.

Важко погодитися з думкою науковця, що нормотворча техніка є тотожною законодавчій. Відмінність між ними полягає в тому, що нормотворча техніка більш широка за обсягом категорія ніж законотворча, оскільки являє собою систему засобів, прийомів, правил видання не тільки законів, але й інших джерел права (техніка видання підзаконних нормативних правових актів, техніка укладання договорів нормативного змісту тощо).

Звичайно, не доцільно відривати законодавчу техніку від процесу правотворчості в цілому. Правотворчість має характеризуватися органічною єдністю трьох компонентів: пізнання, діяльності і результату.

Зважаючи на викладене, можна зробити висновок, що поняття юридичної техніки, по суті являє собою сукупність уніфікованих, практико-прикладних та юридико-технічних правил, прийомів, засобів та способів будови найбільш адекватних за формою й досконалих за структурою, змістом та викладом актів правотворчості, правозастосування та тлумачення норм права.

Окрім того, юридична техніка у правотворчості містить у собі методики роботи над текстами нормативно-правових актів, прийоми найдосконалішого викладу думки законодавця (інших суб'єктів правотворчості) у статтях нормативно-правових актів, вибір найдоцільнішої структури кожного з них, термінології і мови, способи оформлення змін, доповнень, повного або часткового скасування, об'єднання нормативно-правових актів тощо. Вона забезпечує юридичну досконалість нормативних документів. Істотне значення має зведення до мінімуму кількості нормативних актів з одного й того ж питання, а також наявність спеціальних правових засобів, що забезпечують додержання нормативно-правового акта (організаційні заходи, заходи заохочення, контролю та ін.).

Методами юридичної техніки є найбільш загальні вимоги, що висувують юридична наука і практика до процесу створення законів та інших нормативно-правових актів. Конкретні вимоги до цього процесу, що ґрунтуються на методах юридичної техніки, утворюють правила юридичної техніки, дотримання яких є запорукою якості законів та нормативно-правових актів в цілому.

Юридична техніка є сукупністю методів, засобів і прийомів, що використовуються у відповідності з прийнятими правилами при розробці та систематизації нормативно-правових актів, з метою забезпечення їх досконалості. При цьому прийоми юридичної техніки направлені на використання засобів юридичної техніки згідно з її правилами. Засоби юридичної техніки, в свою чергу, виступають технічно-юридичним інструментарієм, що використовується для конструювання нормативного акта. Слід констатувати, що юридична конструкція, як спеціально-юридичний засіб юридичної техніки, має високу функціональну значимість, що полягає в наявності у даного правового компоненту особливих властивостей юридично-технічної якості, які в сукупності дозволяють здійснювати конструктивні тлумачення норм права, що, в свою чергу, сприяють всебічному з'ясуванню змісту норм права.

Не менш важливою є методологічна цінність юридичних конструкцій, яка визначена сутністю догматичного юридичного аналізу права. Юридичні конструкції не тільки акумулюють і ретранслюють моделі юридичної практики, а й виступають джерелом формування нового юридичного знання і, в цьому сенсі, поповнюють базовий арсенал аналітичної методології права.

Звертаючись до правової природи юридичних конструкцій та аналізуючи їх реальне функціональне призначення, можна зробити висновок, що юридичні конструкції, по-перше, є особливим відносно самостійним засобом правотворчої техніки. По-друге - юридична конструкція - це правова модель, оскільки є формою відображення дійсності, створюється у результаті абстракції, ідеалізації, вона є реально існуюче правовідношення (або його елемент), слугує засобом виразу внутрішньої структури складного явища. По-третє, юридична конструкція - це метод пізнання права і суспільних відносин і, по-четверте, юридична конструкція - сукупність взаємодіючих елементів, компонентів, які можуть утворювати підсистеми (сторони) конструкції.

Узагальнивши сказане, доцільно звернути увагу, що вдосконалення юридичних конструкцій, підвищення їх ефективності в правовій сфері повинно відбуватися в рамках розробки і впровадження на практику загальноправової концепції юридичного конструювання, як розділу юридичної техніки, що містить єдині для всіх галузей законодавства прийоми і методи створення юридичних конструкцій, обґрунтування і вибір їх цілей, встановлення контрольних механізмів за процесом втілення юридичних конструкцій в життя і відповідальності за кінцеві результати.

Юридична конструкція як засіб правотворчої техніки, знаходить свій вияв в моделюванні, певній логічній побудові нормативного матеріалу та, одночасно, виступає методом пізнання і тлумачення норм права.

1. *Алексеев С.С.* Право: азбука – теорія – філософія: опыт комплексного исследования. – М.: Норма-Инфра-М. – 1998. – С. 114. 2. *Дзейко Ж.О.* Юридичні конструкції як засоби законодавчої техніки: поняття, значення та вимоги до їх створення // Українське право. – 2007. – № 1. – С. 17–29. 3. *Козюбра М.І.* Тенденції розвитку джерел права України в контексті європейських правоінтеграційних процесів // Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки: Юридичні науки. – Т. 26. –

2004. – С. 7. **4.** Керимов Д.А. Законодательная техника: Научно-методическое и учебное пособие. – М.: Норма-Инфра-М. – 1998. – С. 6. **5.** Тихомиров Ю.А. Теория закона. – М.: Наука, 1982. – С. 213. **6.** Черданцев А.Ф. Теория государства и права. – М.: Юрайт, 2000. – С. 366–371.